

Fins ara hem tractat de la festa, els jocs, la música, els balls i el teatre popular, dels contes i les llegendes, dels mites i les creences, de tot el que constitueix l'univers de l'*homo ludens*. Però també de les formes de vida i del món del treball, de l'*homo faber*. Ara es vol parlar de les ciències i tècniques populars, la dimensió de l'*homo sapiens*. Segons J. Coromines, el mot llatí *sapere* –del qual deriva *sapiens*– vol dir exercir el sentit del gust, però també ser entès en una cosa i tenir seny.

És significatiu que *sapere*, d'on ve saviesa, reemplaçés el clàssic *scire*, d'on ve *scientia*, ciència. I que, en un principi, màgia i ciència anessin juntes, com dues formes de conèixer, fins al pas de l'alquímia a la química, de l'astrologia a l'astronomia. Cels Gomis, geòleg, enginyer i folklorista, al final del segle XIX, tot fent treball de camp també ho observava: com quan va demanar a la mestressa del molí de Santa Liestra, als confins de la Baixa Ribagorça, que li fes uns bunyols de fulles de borraja i ella li va respondre que s'esperés a l'endemà, que tothom en menjaria, “perquè si no es mengen bunyols de borraja el dia de la Mare de Déu de Març, no s'emprenyen les oliveres”. Gomis conclouïa dient que “a una resposta feta amb tanta seguretat com l'emprada pel professor de matemàtiques en dir: ‘La recta és la distància més curta entre dos punts’, no hi havia res a respondre”.

Segons considera C. Lévy-Strauss a *La pensée sauvage*, aquella primera forma de conèixer i experimentar es va anticipar a mètodes o resultats “als quals la ciència durant molt de temps va girar l'esquena i als quals, només ara, comença a reintegrar en la seva perspectiva”. I remarca que “es va requerir una actitud mental veritablement científica, una curiositat assídua i perpètuament desvetllada, un gust de conèixer pel plaer de conèixer, ja que només una petita part de les observacions i les experiències assolides podien donar resultats pràctics i immediatament utilitzables”.

Aquest volum mostra aquesta ciència elaborada per savis anònims, de cultura àgrafa, menystinguts com a analfabets per la cultura escrita. Basada en l'experiència

–“la mare de la ciència”–, en la pràctica de les arts i els oficis, en la descoberta, la memòria, l’observació, la inducció i l’aplicació. No llibresca però precisa i endreçada, que se servia dels refranys per a la formulació, classificació, memòria i transmissió dels coneixements; d’abans que l’ensenyament pretengués tenir el monopoli de l’educació, transmesa des de l’oralitat i l’exercitació. Una ciència prèvia a la falsa distinció entre ciències i humanitats; tanmateix, no del tot deslliurada del pensament màgic ni de la visió religiosa del món i de la submissió dogmàtica i, per això mateix, de vegades, perillosament acrítica.

No serà fins a Leonardo da Vinci que conèixer no consistirà a copiar fidelment, sinó a descobrir les lleis mecàniques que governen el món. Així les ciències han anat avançant mitjançant assaigs i errors, de manera que, com subratllava el filòsof G. Bachelard, “la història de les ciències és la història de les derrotes de l’irracionalisme”, la història del progrés. Les ciències i tècniques populars se situen dins la realitat propera i ens ajuden a trobar-nos-hi connaturalment. Potser perquè, com deia R. Serra i Pagès, aquesta “ciència popular” que per a ell era el folklore “no és pas la dirigida al vulgo, sinó la que en ve”. Un cabal penosament aconseguit i secularment acumulat, que, en accedir a l’actual civilització urbana, industrial, tecnològica i global, s’està perdent, potser per sempre. Una saviesa que ajudava els nostres avantpassats a viure i copsar el món: el seu món, és clar, no pas el nostre, que també està ja generant la seva pròpia “ciència popular”, ara potser en forma de bricolatge, de *tuning* d’autos i motos, de jocs d’ordinador o altres manipulacions de la xarxa global, d’accions en favor del medi ambient o de moltes altres causes. Una “creació de tradició” incipient però incessant, de la qual encara tenim una perspectiva massa curta; un camp d’estudi que cal deixar als qui, d’aquí a mig segle, emprendran la tasca d’actualitzar aquest *Tradicioniari*, com nosaltres hem tingut la gosadia de fer amb l’obra de J. Amades.

Aquest volum ens ofereix una oportunitat d’estimar el que l’aportació del poble ha representat en la història de

les ciències i les tècniques. No ens ha estat pas fàcil, perquè no tot matemàtic sap ni es veu amb cor d’escriure sobre el simbolisme dels nombres, ni tot especialista en mineralogia sobre el valor màgic de les pedres, ni tot metge sobre el per què i el com de la medicina popular. Però hem comptat amb un equip de col·laboradors atret per aquest repte, capaç i interessat: gràcies a ells ha estat possible. Des d’aquí volem fer també un homenatge cordial a tants científics innominats i a les seves aportacions a la ciència “científica”. I als qui no sempre han estat prou valorats per la seva tasca ni per l’exemplaritat de la seva dimensió pedagògica. De Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Antoni de Gimbernat i Francesc Aragó, als qui, al darrer segle, han apostat per la ciència i la divulgació, de Josep Comas i Solà i Joan Oró, a Eduard Fontserè i Antoni Castejón; de Cels Gomis, Pius Font i Quer i Pau Vila a Josep Estalella, Rosa Sensat i el Cosmocaixa.

Aquest arbre d’ampla brancada abasta les ciències pures i les aplicades. A l’abstracció de l’aritmètica segueix l’astronomia, basada en una observació precisa del cel nocturn, tanmateix envoltada de mites i creences; i la meteorologia anterior als satèl·lits meteosat, tan necessària per a predir el succés de les labors agrícoles i l’estat de la mar. De les ciències que observen el cel a la geografia que pretén conèixer, abastar i amidar la terra; i a les anomenades ciències de la naturalesa: la mineralogia, la botànica i la zoologia. I les seves principals aplicacions: les arts de curar, la construcció, els treballs artesanals i les tècniques de cuina, incloent-hi la ciència domèstica. Sense menystenir, d’altra banda, la ciència recreativa i la divulgació científica. Per a acabar, paradoxalment, en la ciència-ficció, no pas lluny d’on havien començat els primers tempteigs, prop de la imaginació fabuladora d’utopies i del temor apocalíptic, convertida en un fenomen de cultura de masses.

JOSEP MARIA CAMARASA I CASTILLO
JOAN SOLER I AMIGÓ